

Stefan Brink

Sockenbildningen i Sverige

Forskningsläget 25 år senare

ÅR 1990 LADE JAG FRAM min doktorsavhandling rörande sockenbildningen i Norden. Jag hade under några år dessförinnan försökt att sätta mig in hur man inom forskningen uppfattat denna process. Aktiviteten inom forskningsfältet kunde inte sägas ha varit särskilt stor, men flera forskare hade i artiklar, eller ibland mera *en passant*, lagt fram teorier om hur det hela hade gått till och när. De två frågor som framförallt diskuterats var socknens eventuella bakgrund i eller anpassning till en äldre världslig indelning samt vilken bakgrund själva termen *socken* hade.

Forskningshistorik om socknen och sockenbildningen

En tidigare antagligen tämligen allomfattande syn på socknens genes och framväxt erhåller vi i Sven Tunbergs artikel »Socken« i *Nordisk familjeboks* så kallade ugglepplaga från 1917:

Socken var urspr. benämning på det territoriella område, hvars invånare 'sökte' till samma landskyrka [...]. Under tidernas lopp fick sockenindelningen likväl betydelse ej allenast i kyrkligt, utan äfven i ekonomiskt hänseende. Sålunda uppkom jordebokssocknen, d.v.s. sammanfattningen af de hemman och lägenheter å landsbygden, som för beskattningsändamål blefvo i jordeboken sammanförda under samma sockennamn. I regel har jordebokssocknen kommit att sammanfalla med kyrksocken. [...] Sockenindelningen är i Sverige nära knuten till det första kristna organisationsarbetet. Af många tecken att döma torde densamma redan under 1000-talet ha blifvit i hufvudsak genomförd i södra och mellersta Sverige, och med odlingens

framsteg utsträcktes den inom kort äfven till landets nordligare delar. Liksom i de båda andra skandinaviska länderna har den kyrkliga indelningen äfven i Sverige i mycket anslutit sig till den redan befintliga världsliga indelningen.

Vi möter här uppfattningen att socknen äldst var en territoriell indelning och att när den införs så har den kommit att anslutas till en äldre, befintlig, världslig indelning. Tunberg dristar sig även till att datera den och antar att sockenbildningen »i hufvudsak« skall ha varit genomförd redan på 1000-talet.

Betydelsefulla inlägg gjordes på 1920-talet av rättshistorikern Erik Schalling. I sin avhandling (1920) konstaterade han att de nordiska kungarna varit ivriga kyrkobyggare, men att även hövdingar och storbönder byggt kyrkor på sina gods, och han antog vidare att medlemmar i offergillen och olika tingssammanslutningar kunnat uppföra kyrkor på sina kult- och tingsplatser. I en uppsats (1926) poängterade han vidare sockenbildningens personella karaktär, något som även framhållits av Richard Steffen (1943, s. 12–13) för Gotlands del. Socknar skulle således ha bildats utan hänsyn till äldre, befintlig, världslig indelning, varvid i ett äldsta skede den enskilde bonden kunde »söka« sig till den kyrka som låg lämpligast till för honom. Efterhand, antog Schalling, kom socken att få en territoriell innebörd, med ett slutgiltigt inordnande i Gustav Vasas jordebokssystem.

Drygt 20 år senare behandlade rättshistorikern Gerhard Hafström (1949) socknen och sockenbildningen i en viktig uppsats i en festskrift tillägnad Nils Ahnlund och sällade sig till Sven Tunbergs ståndpunkt om att socknarna anpassats till en äldre, befintlig indelning. Hafström ville se hundaresättningen, som han antog var identisk med tolften, som den bakomliggande modulen som nyttjats till socken. Själva termen *socken* behövde enligt Hafström inte ha haft en kyrklig bakgrund, utan kunde antas ha ägt en betydelse av människor som sökt sig till ett gemensamt tingställe eller en kultplats, ett slags »kultförbund«. Han ansåg vidare att sockenindelningen måste ha ett »hedniskt« ursprung, då många kyrkor var uppförda i byar med namn på *vi*, *hov* och så vidare. Hafström är alltså en förespråkare av kultplatskontinuitet, det vill säga att kyrkor byggts på de gamla hedniska kultplatserna och menade att denna sockenbildningsprocess var slutförd omkring år 1100.

Helge Ljungberg (1954, s. 63) ställde sig i huvudsak positiv till Hafströms teorier, liksom även Gunnar Smedberg (1983, s. 68)

ännu drygt trettio år senare. Den senare antog liksom Hafström att socknarna fanns redan före kristendomen, dock som »löst, sammanhållna enheter«.

Redan tidigare hade dock exempelvis Herman Schück (1959, s. 199) för Östergötlands del, men med viss generalitet även för Mellansverige, framhållit att det huvudsakliga kyrkobyggandet liksom sockenbildningen hörde till 1100-talet och det tidiga 1200-talet. Här följde han i stort vad redan Elias Wessén (1949) antog för Östergötlands del, nämligen att socknen inte torde ha haft någon förkristen motsvarighet och att sockenbildningen hörde till 1100-talet.

I en till Hafström kritisk framställning konstaterade Birger Lundberg (1972) att en sammanställning mellan socknen och en äldre bakomliggande indelning i tolft och åtting inte kunde hålla streck, något som senare Sigurd Rahmqvist (1982) med än större emfas poängterade. Lundberg var vidare av den meningen att sockenbildningen måste ha tillhört ett yngre skede i historien, än den som Tunberg, Hafström och andra föreslagit, och ha varit helt genomförd först med de kyrkliga uppbördslängderna från 1314 och 1343.

En intressant analys gjorde – som vanligt, är jag benägen att säga – Carl-Ivar Ståhle (1950) i en studie av Södertörn. Efter ingående analys tyckte sig Ståhle kunna påstå att socknarna här i många fall övertagit en redan föreliggande indelning i, inte administrativa distrikt, men i bygder. Om dessa bygder varit för stora hade man kluvit dem och skapat två socknar. Ståhle torde ha varit den förste som lyfte fram just bygder som bakomliggande moduler för socknar.

Ett för forskningen om kyrkobyggande och sockenbildning betydelsefullt och trendsättande arbete var Olle Ferms och Sigurd Rahmqvists (1985) analys av fem upplandssocknar, som visade att kyrkorna där uppenbarligen uppförts på initiativ av stormannasläkter. När en senmedeltida sockenkyrka kan antas ha uppförts av en menighet i respektive socken, måste den ha föregåtts av en äldre egenkyrka, som uppförts på privat initiativ. I fallen Viksta och Malsta hade kyrkan byggts på mark tillhörig ett stormannagods. Ferm och Rahmqvist sammanfattar (1985, s. 83):

Det finns således goda skäl att förhålla sig skeptisk till tesen att kyrkor uppförda på enskilt initiativ skulle ha varit en mindre vanlig företeelse i Sverige under medeltiden. Det stämmer inte med uppländska

förhållanden, inte heller med östgötska [...]. Sannolikt svarar den inte heller mot förhållandena i andra centralbygder, eftersom inget tyder på att landets olika kärnbygder i fråga om social och ekonomisk struktur skulle ha skilt sig från varandra.

Ferm och Rahmqvist skulle bli bönhörda, och så övermåttan. Forskare kom att se egenkyrkor uppförda lite varstans i Sverige, och således inte bara i »centralbygder«, och så till den grad att forskningspendeln slog över i ett nytt läge där egenkyrkor uppförda på gods eller gårdar kom att bli den nya utgångspunkten för analyser.

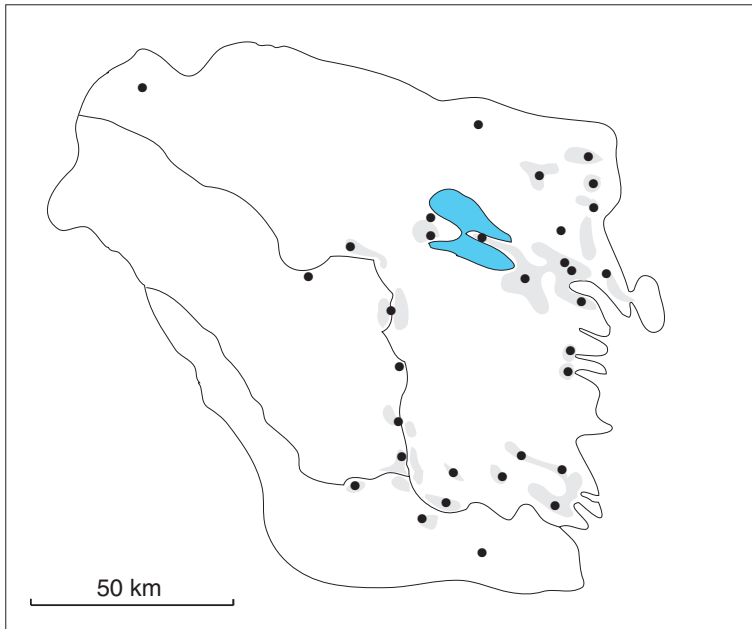
Konsthistorikern Ann Catherine Bonniers (1987) studie av uppländska kyrkor visade att Ferm och Rahmqvists insikt ytterligare kunde beläggas, särskilt i landskapets södra del. Bonnier menade vidare att själva sockenbildningen torde ha ägt rum under 1200-talet, för de norra socknarna antagligen under seklets senare del.

Fem år efter att jag själv lagt fram min avhandling (1990) publicerade Mats Anglert (1995) en intressant studie av Skåne, efter främst kyrkoarkeologiska analyser. Anglerts resultat överensstämde i stora drag med vad tidigare forskare i Danmark, liksom Ferm, Rahmqvist och Bonnier för centrala Sverige, kunnat konstatera, nämligen att kyrkorna under äldre medeltid ingått i stor- eller huvudgårdskomplex, där »kyrkor i högsta grad kan relateras till ett omfattande jordäggande.« Anglert (s. 166) fann vidare att kyrkobyggandet avtog i Skåne efter omkring år 1300.

Bland nyare bidrag kan nämnas Clas Tollin (2010) som i en viktig mikrostudie analyserat medeltida ägodomäner och sockenbildning i västra Östergötland, där självfallet Alvastra kloster utgjorde en dominerande aktör. Tollin fann en tämligen heterogen sockengenes, utan rumslig »logik«, och där man kan anta en utveckling från personella socknar till territoriella. Hypotesen om socknens ursprungliga personella bakgrund har tidigare också poängterats av Anders Andrén (1987) liksom av mig (Brink 1990).

Kyrkornas och prästgårdarnas ursprung – sockenbildning ur ett hälsingeperspektiv

Frågor jag försökte sätta fingret på i min avhandling var dels vem som tog initiativet till och på vilken mark kyrkor byggdes, dels tillkomsten av prästgårdar i de nybildade socknarna. Som framgick var socknarna initialt ingalunda några stabila enheter, men

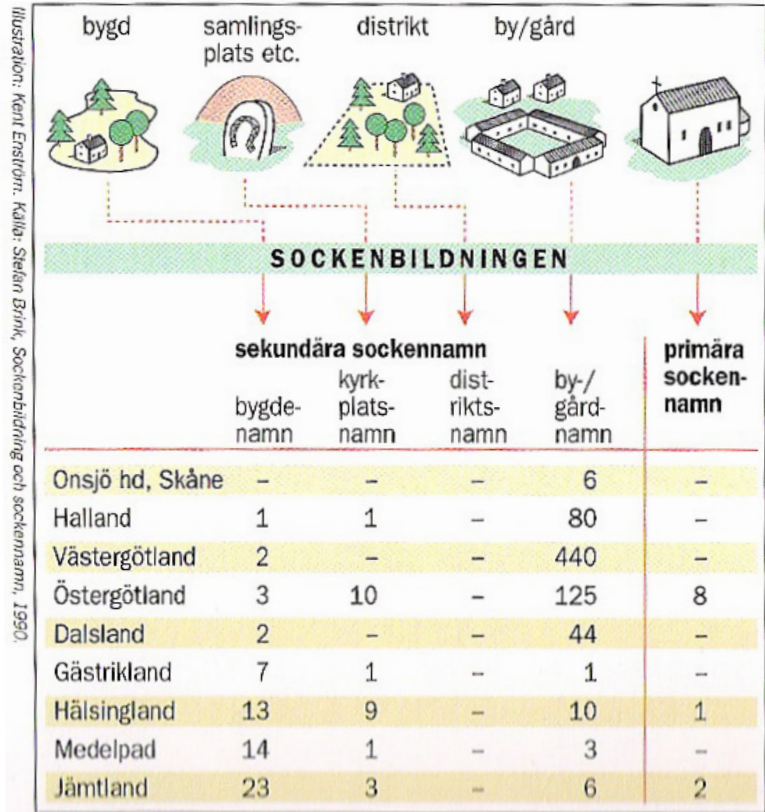

Hälsinglands medeltida socknar och kyrkor. De tidig-medeltida bygderna i landskapet är markerade med grått raster. Som framgår tycks de äldre bygderna i princip ha kommit att bli de medeltida socknarna.

Karta ritad av författaren.

relativt snart måste stabilitet ha eftersträvat av kyrkan varvid man dels territorialiserade de tidigare personella församlingarna, dels – såsom framgår av kyrkobalkarna i våra landskapslagar – hade krav på sig att tillskapa prästgårdar för de präster som hade att sköta församlingen. Vad gäller kyrkornas bakgrund genomförde jag en djupanalys av landskapet Hälsingland. Jag kunde givetvis inte genomföra några detaljerade studier av prästgårdarnas genes men ville resa frågan och peka på en eller flera möjliga bakgrunder till hur dessa uppstått.

Som bekant började ett nytt slags sockenstruktur växa fram i norra Europa under andra halvan av det första millenniet. Denna låg på en nivå under äldre *parochiae* med biskopskyrkor i *civitas*, där ett kollegium, ett presbyterium omkring en biskop, försåg sin kristna församling i omlandet med kyrklig service. Dessa nya sockenförsamlingar uppstod omkring de många privatkyrkor som uppstod *en masse* under denna period vid *villae* och stormannagårdar. Dessa socknar och kyrkor ägdes och kontrollerades av någon storman. Den konflikt som därvid uppstod mellan centralkyrkan och ett världsligt stormannaskikt i samhället kom att prägla situationen under flera århundraden och kulminerade med investiturstriden i slutet av 1000-talet och konkordatet i Worms

En förklarande modell över bakgrunden till primära respektive sekundära sockennamn.

Bertil Nilsson, *Sveriges kyrkohistoria*, bd 1, Missions-tid och tidig medeltid (Stockholm 1998), s. 103, efter Stefan Brink 1991, s. 126.

1122. Redan under karolingisk tid utsändes dock flera *kapitularier* (kapitelindelade rättsföreskrifter utfärdade särskilt under 800-talet av Karl den store och hans efterföljare) som krävde att varje kyrka skulle ha en prästgård, *mansus*, som skulle vara fri från skatt och onera (det vill säga andra pålagor). Vidare krävdes att tionde skulle utgå till prästen, och att biskoparna skulle ha makten att ordinera präster till kyrkorna, vilket får anses vara ett led i att ta kontrollen över situationen. Med andra ord fanns tidigt inom kyrkan kravet att en kyrka med tillhörande församling skulle ha en av biskopen utsedd, eller åtminstone accepterad, präst samt att denne skulle ha en prästgård att bebo.

När jag analyserade framför allt de hälsingska socknarna ur ett historiskt landskapsperspektiv, tyckte jag mig kunna se ett mönster på vilken mark kyrka uppförts och hur man inrättat prästgård. Ett viktigt verktyg i denna analys var alltså själva sockennamnen, där vissa namn syftade på själva bygden, medan andra namn tro-

ligast kunde uppfattas som namnet på själva den plats där kyrkan uppförts. Den stora skillnaden ur namngivningssynpunkt var att de allra flesta sockennamnen i Hälsingland – liksom i Norrland i stort – uppenbarligen inte hade sitt ursprung i ett gårds- eller bynamn, vilket var det normala i landets södra halva. En djupanalys av äldre kartor, medeltida dokument och ortnamn, särskilt ägonamn, gav vidare uppslag till hur prästgårdar tillskapats.

I de fall där socknen hade ett äldre bygdenamn, såsom exempelvis *Ljusdal*, *Arbrå* och *Delsbo*, hade kyrkan i många fall uppförts i eller omedelbart invid en by med ett förhistoriskt kultiskt namn, oftast *Vi*. I andra fall visade en landskapsanalys att kyrkan tycktes ha uppförts på något som närmast kunde liknas vid en centralt belägen bygdeallmänning, vilket skulle kunna tolkas som en äldre, gemensam samlingsplats, kanske tingsplats, för bygden.

Detta mönster skiljer sig tämligen radikalt från den bild man får om man gör motsvarande analyser i södra och mellersta Sverige, där kyrkor i normalfallet ligger i äldre byar eller invid storgårdar tillhöriga en kungamakt eller ett frälse. I dessa fall bör man utgå från att kyrkan uppförts av en kung eller av någon stormannasläkt, såsom exempelvis påvisats av Ferm och Rahmqvist (1985) i Uppland, och av Mats Riddersporre (2003) som visat hur både kyrka och prästgård i såväl Stora Herrestad som i Bjäresjö i Skåne uppenbart uppförts på mark tillhörig en gammal stormannagård. Likaså har Maja Eriksson och Christian Lovén (2006) visat att Ramsta, kyrka i Hagunda härad, Uppland, ursprungligen uppfördes av ägarna till Ramsta på sin huvudgård. Åtskilliga ytterligare exempel på hur kyrkor i södra Skandinavien liksom i Norge kommit att uppföras vid stormannagårdar går att finna i de senaste decenniernas forskning inom detta problemområde, se exempelvis Ann Catherine Bonnier (1987) för Uppland, Eivind Cleasson (1989) för Västergötland, Axel Bolvig (1992) för östra Danmark, Jan A. Brendalmo (2001) för Trøndelag; jämför Nilsson (2006). Det är således två olika mönster som urskiljer sig.

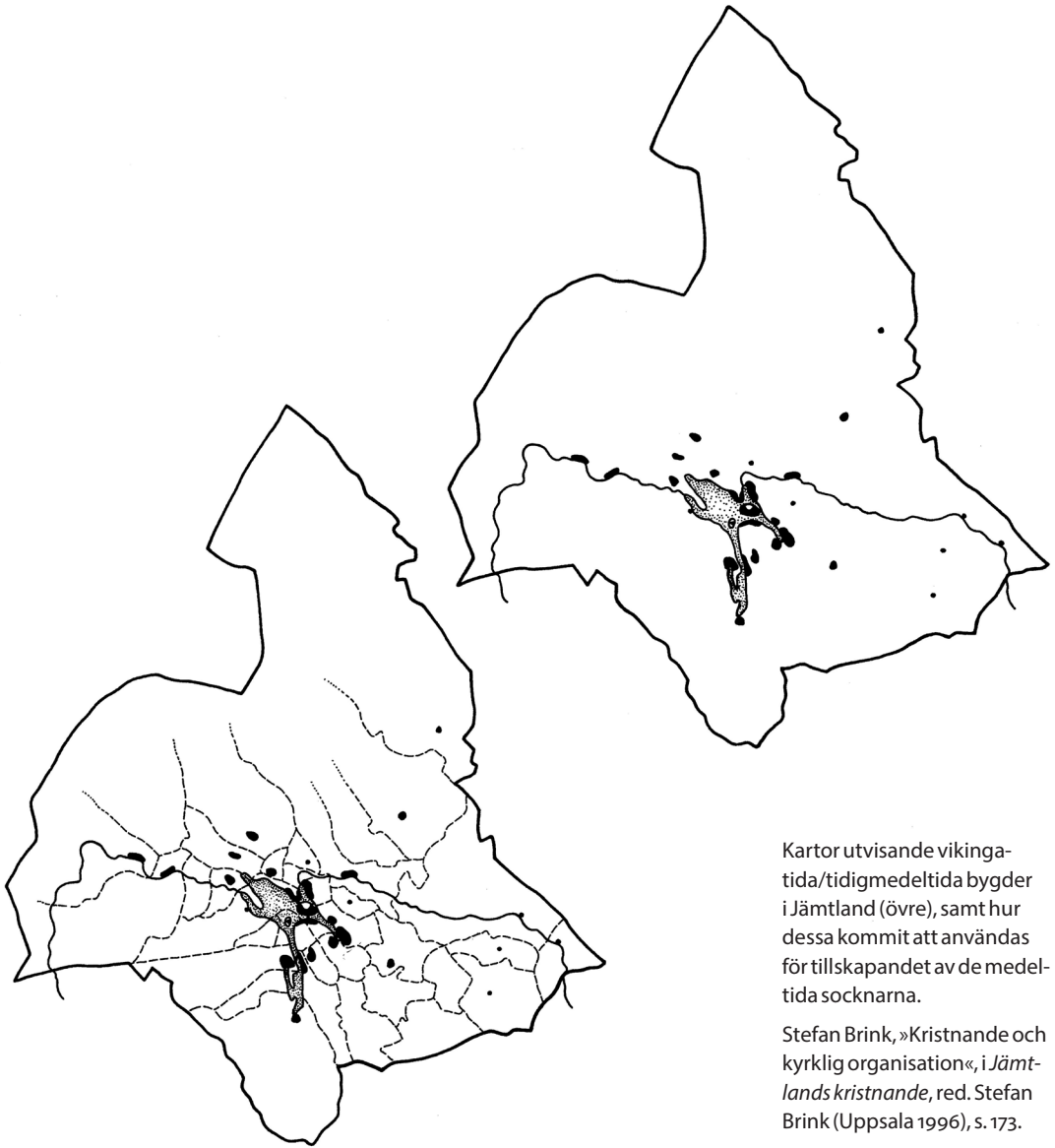
Efter att ha följt forskningen inom fältet i snart tre decennier, kan jag notera att det förefaller vara svårt att hålla två tankar samtidigt i huvudet. Många forskare är så fångade av det mönster som framkommer i det område eller den region de studerat att de utan betänkligheter sedan generaliserar detta mönster till att gälla generellt, för Sverige eller för Norden. Detta är uppenbarligen ett olyckligt misstag. Här finns skillnader.

Frösö kyrka i Jämtland.
Riksantikvarieämbetet.
Foto: Harald Faith-Ell 1946.

I analyser av Lars Ersgård (1997) och av Jan A. Brendalsmo och Ann Catherine Bonnier (2009) studerades de jämtländska sockenkyrkorna. Ersgård karakteriserar Storsjöbygden under äldre medeltid som »lokala hövdingadömen» (s. 103) medan Brendalsmo och Bonnier tyckte sig finna samma mönster och bakgrund där, som de funnit i sina egna djupanalyserade områden, Uppland respektive Trøndelag, nämligen att majoriteten är ursprungliga egenkyrkor. Man finner i Jämtland ett kyrkobyggande som varit ett uttryck för en maktkamp inom en »elit» i landskapet, där kyrkor uppförts av mäktiga personer, »hövdingar«, på sina gårdar.

När så Olof Holm (2012) gjorde en ännu djupare analys av bakgrunden till sockenkyrkorna i landskapet, kom han till annat resultat. Han fann att i princip samtliga kyrkor är att betrakta som »kooperativkyrkor ... som uppenbarligen i regel uppförts på initiativ och bekostnad av jordägande bönder som slutit sig samman inom respektive bygd/socken» (s. 85). Det mönster som Holm

Kartor utvisande vikinga-
tida/tidigmedeltida bygder
i Jämtland (övre), samt hur
dessa kommit att användas
för tillskapandet av de medel-
tida socknarna.

Stefan Brink, »Kristnande och
kyrklig organisation«, i *Jämt-
lands kristnande*, red. Stefan
Brink (Uppsala 1996), s. 173.

tycker sig finna här, motsvarar således fullständigt det jag funnit i Hälsingland (och Jämtland) i min analys drygt 20 år tidigare.

Vad forskningen framgent således har att förhålla sig till är om detta norrländska mönster också är att finna i andra delar av Norden, förslagsvis i delar av Norge, på Jylland och kanske i skogsområden i Mellansverige, om nu inte framtida forskning kan påvisa att mina och Holms analyser i Norrland visar sig vara totalt felaktiga och missvisande.

Nytt kunskapsläge

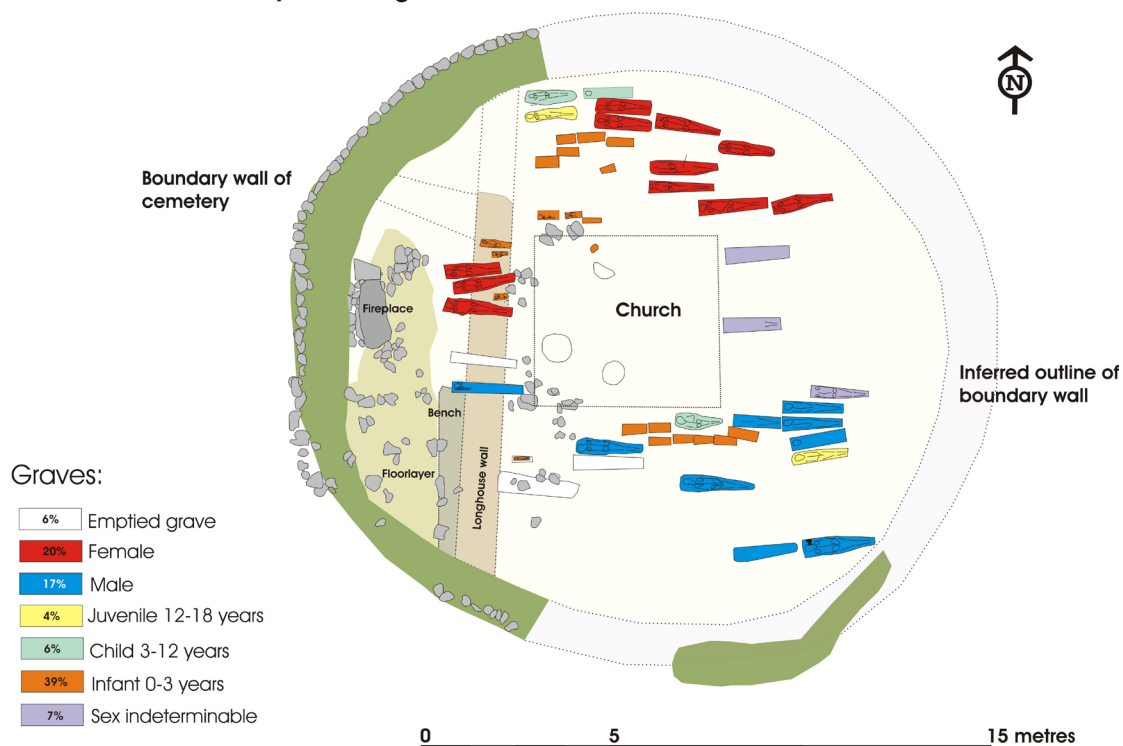
Det största kunskapstillskottet vi fått inom detta forskningsfält emanerar helt följdriktigt från arkeologin, och det gäller främst vår kunskap om det äldsta kyrkobyggandet i Norden. Redan Dagfinn Skre (1988) tyckte sig kunna konstatera i Sør-Gudbrandsdalen, dock mera som indicier än som handfasta bevis, att det måste ha funnits många små gårdskyrkor av trä, vilka inte lämnat några spår efter sig, åtminstone inte tydliga sådana.

Denna hypotes kan sägas ha fått bekräftelse i och med flera viktiga arkeologiska undersökningar under de senaste två decennierna. Den kanske viktigaste är den som Leif Grundberg (2006) utförde på gården Björned i Torsåkers socken i Ångermanland. Grundberg kunde påvisa ett tidigkristet litet gårdsgravfält, där olika analyser kunde visa att de begravda uppenbarligen måste ha varit nära släkt. Mitt i detta gravfält finns ett område utan begravingar, och dess areella omfattning stämmer precis med måtten på de äldsta träkyrkorna vi känner. Mycket talar således för att här stått en liten gårdskyrka av trä, av vilken det dock inte finns några spår. Det i sammanhanget intressanta är vidare att de första gravläggningarna i detta gårdsgravfält har skett omkring år 1000 för att helt upphöra någon gång under 1200-talet. Anledningen härtill torde vara att vi då får en sockenbildning i området som resulterar i Torsåkers socken. En kyrka torde ha funnits tidigt här i centrala Torsåker. Mycket talar för att denna kyrka uppförts på bygdens gamla, gemensamma samlings- och kultplats, som således hetat just Torsåker. Senare, när detta namn så att säga hade »exiterats» till en högre namngivningsnivå, sockennamn, har ett sekundärt namn på platsen behövts. Detta finner vi också på de äldsta lantmäterikartorna, där enheten vid kyrkan och prästgården är uppdelad i två samhöriga enheter: *Storlägdan* (det vill säga den »stora åkern«, alltså »Torsåker») och *Hov*.

En annan viktig arkeologisk utgrävning av samma slag är den som Guðný Zoëga och Ragnheiður Traustadóttir (2007) genomförde i Keldudalur i Hegrans på norra Island, där man fann en cirka 10 × 10 meter liten kyrka, byggd ovanpå ett vikingatida långhus. Kyrkan var uppförd i mitten av en rund kyrkogård, där män begravts i söder och kvinnor i norr. Liknande små träkyrkor i små kyrkogårdar har man påträffat också på exempelvis den vikingatida handelsplatsen Sebbarsund i norra Jylland (Nielsen 2008).

Det forskningsläge vi således har att förhålla oss till kan sam-

Keldudalur - cemetery and longhouse

manfattas på följande sätt: Vi finner ett skede omkring år 1000 (som antagligen framtida forskning kommer att kunna skjuta längre tillbaka, åtminstone ned i 900-talet) då många små träkyrkor uppförts på handelsplatser, på kungsgårdar, på stormannagårdar men även på vanliga bönders gårdar. Hur dessa små kyrkor, avsedda för tillresande kristna handelsmän eller en enskild bondgårds (stor)familj, betjänades i kyrkligt-rituellt hänseende, är ovisst. Med ett tilltagande kyrkobyggande samt införande av en tiondebeskattning uppstod behovet av en basal ecklesiastisk organisering, där alltså kyrkobeståndet kom att organiseras i församlingar, socknar, vilka säkerligen till en början varit av personell natur. En mera genomgripande sockenbildning – som relativt snabbt tycks ha blivit territoriell – ägde av allt att döma rum under perioden 1150–1300, där 1200-talet framstår som den stora stenkirkobyggnads- och sockenbildningsperioden i Norden.

Skiss över arkeologisk utgrävning av tidig kyrka med kyrkogård i Keldudalur, Island.

Guðný Zoëga & Ragnheiður Traustadóttir, »Keldudalur. A Sacred Place in Pagan and Christian Times in Iceland«, i *Cultural Interaction between East and West. Archaeology, Artefacts and Human Contacts in Northern Europe*, red. Ulf Fransson (Stockholm 2007), s. 44.

Litteratur

- Anders Andrén, »Avgränsning eller tillhörighet – olika principer för social organisation«, *Nordisk TAG* (Köpenhamn 1987).
- Mats Anglert, *Kyrkor och herravälde. Från kristnande till sockenbildning i Skåne* (Lund 1995).
- Axel Bolvig, *Kirkekunstens storhedstid. Om kirker og kunst i Danmark i romansk tid* (Köpenhamn 1992).
- Ann Catherine Bonnier, *Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250–1350* (Uppsala 1987).
- Jan A. Brendalsmo, *Kirkebygg og kirkebyggere. Byggherrer i Trøndelag ca. 1000–1600* (Tromsø 2001).
- Jan A. Brendalsmo & Ann Catherine Bonnier, »Steinkirkebyggingen i Jämtland. Hvor kom middelalderens kirkebyggere ifra?«, i *Västerhus. Kapell, kyrkogård och befolkning*, red. Elisabeth Iregren, Verner Alexandersen & Lars Redin, (Stockholm 2009).
- Stefan Brink, *Sockenbildning och sockennamn. Studier i äldre territoriell indelning i Norden* (Stockholm 1990).
- , »Sockenbildningen i Sverige«, i *Kyrka och socken i medeltidens Sverige. En samling uppsatser*, red. Olle Ferm & Roger Andersson (Stockholm 1991).
- Eivind Claeson, *Cuius ecclesiam fecit. Romanska kyrkor i Västergötland* (Lund 1989, stencilerad licentiatavhandling).
- Maja Eriksson & Christian Lovén, »Den försvunna gården Ramsta och dess kyrka«, *Uppland* (2006).
- Lars Ersgård, *Det starka landskapet. En arkeologisk studie av Leksandsbygden i Dalarna från yngre järnålder till nyare tid* (Stockholm 1997).
- Olle Ferm & Sigurd Rahmqvist, »Stormannakyrkor i Uppland under äldre medeltid«, i *Studier i äldre historia tillägnade Herman Schück 5/4 1985*, red. Robert Sandberg (Stockholm 1985).
- Leif Grundberg, *Medeltid i centrum. Europeisering, historieskrivning och kulturbruk i norrländska kulturmiljöer* (Umeå 2006).
- Gerhard Hafström, »Sockenindelningens ursprung«, i *Historiska studier tillägnade Nils Ahnlund 23/8/1949*, red. Åke Stille & Sven Grauers (Stockholm 1949).
- Olof Holm, *Självägarområdenas egenart. Jämtland och andra områden i Skandinavien med småskaligt jordäggande 900–1500* (Stockholm 2012).
- Helge Ljungberg, *Den nordiska religionen och kristendomen. Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatid* (Stockholm 1938).
- , »Björkö – Sigtuna – Uppsala«, i *Uppsala ärkestift i ord och bild*, red. Per Axel Björkman, Öyvind Sjöholm & Olof Herrlin (Stockholm 1954).
- Birger Lundberg, *Territoriell indelning och skatt i Uppland under medeltiden* (Stockholm 1972).

- Jens N. Nielsen, »Sebbersund«, i *The Viking World*, red. Stefan Brink & Neil Price (London 2008).
- Ing-Marie Nilson, »Jerusalem mitt i byn. Det tidigmedeltida kyrkobygandet ur rituellt perspektiv«, *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 52 (2006), s. 33–40.
- Sigurd Rahmqvist, »Härad och socken – världslig och kyrklig indelning i Uppland«, *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 4 (1982).
- Mats Riddersporre, »Large farms and ordinary villages. Perspectives on Uppåkra«, i *Centrality – regionality. The social structure of southern Sweden during the Iron Age*, red. Birgitta Hårdh & Lars Larsson (Stockholm 2003).
- Erik Schalling, *Den kyrkliga jordens rättsliga ställning i Sverige. En rätts-historisk undersökning* (Uppsala 1920).
- , »Sockenbegreppet och dess territoriella bestämning«, *Statsvetenskaplig tidskrift* 29 (1926).
- Herman Schück, *Ecclesia Lincopensis. Studier om Linköpingskyrkan under medeltiden och Gustav Vasa* (Stockholm 1959).
- Dagfinn Skre, *Gård og kirke, bygd og sogn. Organiseringsmodeller og organiseringsenheter i middelalderens kirkebygging i Sør-Gudbrandsdalen* (Övre Ervik 1988).
- Gunnar Smedberg, »Uppsala stifts äldsta historia«, i *Kyrkohistorisk årsbok* 83 (1983).
- Richard Steffen, *Gotlands administrativa, rättsliga och kyrkliga organisation från äldsta tider till år 1645* (Lund 1943).
- Carl-Ivar Stähle, »Sockenbildningen i Törens prosteri«, *Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning* 38 (1950).
- Clas Tollin, *Ågodomäner och sockenbildning i västra Östergötland. En rumslig studie om kyrkliga upptagningsområden och ägarförhållanden vid tiden för Alvastra klostets grundande* (Uppsala 2010).
- S[ven] T[unber]g, »Socken«, i *Nordisk familjebok*, bd 26 (Stockholm 1917), sp. 213. Även tillgänglig på <http://runeberg.org/nfcf/0129.html> [hämtat 2015-11-21].
- Elias Wessén, »Socknarna i Östergötland«, i *Linköpings stift i ord och bild*, red. Ove Hassler, Bengt Cnattingius & Gunnar Lindgren (Stockholm 1949).
- Guðný Zoëga & Ragnheiður Traustadóttir, »Keldudalur. A Sacred Place in Pagan and Christian Times in Iceland«, i *Cultural Interaction between East and West. Archaeology, Artefacts and Human Contacts in Northern Europe*, red. Ulf Fransson (Stockholm 2007).